

MAKTAB BOSHQARUVINING TARIXIY EVOLYUTSIYASI VA ZAMONAVIY TA'LQINI

Boymirzayeva Malika

Tashkent International

University of Education universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktab boshqaruvining shakllanish va rivojlanish jarayoni tarixiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Unda an'anaviy boshqaruv modellari, ularning ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan bog'liqligi hamda ta'lim tizimidagi islohotlar ta'sirida yuzaga kelgan zamonaviy boshqaruv yondashuvlari yoritilgan. Shuningdek, hozirgi davrda maktab boshqaruvida strategik rejalashtirish, liderlik, sifat menejmenti va raqamli texnologiyalarning o'rne ochib beriladi. Tadqiqot natijalari ta'lim muassasalarida samarali boshqaruvni tashkil etish, rahbarlik kompetensiyalarini rivojlantirish hamda ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar. maktab boshqaruvi, ta'lim menejmenti, tarixiy evolyutsiya, zamonaviy boshqaruv, ta'lim islohotlari, strategik rejalashtirish, liderlik, sifat menejmenti.

Аннотация: В данной статье с исторической точки зрения анализируется процесс формирования и развития школьного управления. Рассматриваются традиционные модели управления, их взаимосвязь с социально-экономическими факторами, а также современные управленческие подходы, сформировавшиеся под влиянием реформ в системе образования. Кроме того, раскрывается роль стратегического планирования, лидерства, менеджмента качества и цифровых технологий в современном школьном управлении. Результаты исследования способствуют организации эффективного управления в образовательных учреждениях, развитию управленческих компетенций руководителей и повышению качества образования.

Ключевые слова. школьное управление, образовательный менеджмент, историческая эволюция, современное управление, образовательные реформы, стратегическое планирование, лидерство, менеджмент качества.

Abstract; This article analyzes the process of formation and development of school management from a historical perspective. It examines traditional management models, their relationship with socio-economic factors, as well as modern management approaches that have emerged under the influence of reforms in the education system. In addition, the role of strategic planning, leadership, quality management, and digital technologies in contemporary school management is highlighted. The research findings contribute to the organization of

effective management in educational institutions, the development of leadership competencies, and the improvement of educational quality.

Keywords: *school management, educational management, historical evolution, modern management, educational reforms, strategic planning, leadership, quality management.*

KIRISH (INTRODUCTION)

Maktab boshqaruvi ta'lim tizimining barqaror rivojlanishi, uning samaradorligi va ta'lim sifatini ta'minlashda muhim o'rin tutuvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ta'lim muassasalarida boshqaruv jarayonlarining to'g'ri tashkil etilishi nafaqat o'quv-tarbiyaviy jarayonning sifatiga, balki pedagog kadrlar faoliyati, o'quvchilarning bilim olish darajasi hamda jamiyatning ta'limga bo'lgan ishonchiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois maktab boshqaruvi masalasi har bir tarixiy davrda davlat va jamiyat e'tiborida bo'lib kelgan [2, 62-b.].

Maktab boshqaruvining tarixiy rivojlanish bosqichlarini o'rganish boshqaruv tizimida shakllangan an'analar, yondashuvlar va tajribalarni aniqlash imkonini beradi. Ilk davrlarda maktab boshqaruvi asosan markazlashgan, ma'muriy-buyruqbozlik tamoyillariga asoslangan bo'lsa, keyinchalik jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning o'zgarishi hamda pedagogik g'oyalarning rivojlanishi natijasida boshqaruvning yangi shakl va usullari vujudga keldi. Ayniqsa, demokratik tamoyillarning kuchayishi maktab boshqaruvida shaffoflik, hamkorlik va mas'uliyatni taqsimlash kabi yondashuvlarning shakllanishiga zamin yaratdi.

Bugungi kunda globallashuv jarayonlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivoji hamda ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar maktab boshqaruviga yangicha talablarni qo'yimoqda. Zamonaviy maktab rahbari nafaqat ma'muriy boshqaruvchi, balki lider, menejer va innovator sifatida faoliyat yuritishi zarur. Shu nuqtai nazardan, maktab boshqaruvining tarixiy evolyutsiyasini chuqur tahlil qilish va uni zamonaviy boshqaruv konsepsiyalari bilan uyg'unlashtirish bugungi ta'lim tizimini rivojlantirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili va metodoliyasi. XX asrning birinchi yigirmanchi asri davri S.T. Shatsky maktablarining asl tuzilmalarini shakllantirish davri deb baholaydi. I.D. Frumin, A.N. Tubelskiy, G.K. Selevko, E.A. Yamburg maktab hayotining o'rganish bo'yicha tadqiqotlar olib bordi va uni rivojlantirishning turli yo'llarini tavsiya qildi. E.A. Aleksandrova, M.S. Bezrukovoj, G.K. Selevko, O. Solovieva, A.A.Ostapenko, A.N.Tubelskiy asarlarida maktab hayot tarzini shakllantirish muammolari, bolaning diniy va etnik qadriyatlarga asoslangan oilaviy hayoti namoyish etilgan. Ta'lim muassasalari rahbarlari maktabning turmush tarzini ta'lim muhitining, hamkorlik va hamkorlikning sifati bilan bog'liq holda rivojlantishi lozim. Maktab hayotining mazmuni va tashkil etilishi, texnologik tayyorlash va boshqarish, o'qituvchilar

malakasini oshirish tizimining mazmuni maktab faoliyatini rivojlantirish shartlaridandir. [6, 41-45-b.].

Muhokama (Discussion). Zamonaviy talqinda maktab boshqaruvi endilikda faqatgina ma'muriy nazorat va buyruqbozlikka asoslangan faoliyat sifatida emas, balki ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi murakkab ijtimoiy-pedagogik jarayon sifatida qaralmoqda. Bugungi ta'lim tizimida maktab boshqaruvi o'qituvchi, o'quvchi, ota-ona va jamiyat manfaatlarini uyg'unlashtirishga qaratilgan tizimli faoliyatni talab etadi. Shu bois maktab rahbarining roli ham sezilarli darajada o'zgargan bo'lib, u nafaqat boshqaruvchi, balki ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi va rivojlantiruvchi kuch sifatida namoyon bo'lmoqda.

Hozirgi kunda maktab rahbari lider, menejer va pedagogik jarayon tashkilotchisi sifatida faoliyat yuritishi lozim. Lider sifatida u jamoani umumiy maqsad sari birlashtiradi, menejer sifatida resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi, pedagog sifatida esa ta'lim-tarbiya jarayonining mazmuniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bunday ko'p qirrali yondashuv maktab faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy maktab boshqaruvida ochiqlik va shaffoflik tamoyillari muhim o'rin tutadi. Qarorlar qabul qilish jarayonida jamoatchilik fikrini inobatga olish, ota-onalar va mahalla bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish ta'lim muassasasiga bo'lgan ishonchni kuchaytiradi. Shuningdek, innovatsion yondashuvlar, raqamli texnologiyalardan foydalanish va ilg'or pedagogik tajribalarni joriy etish maktab boshqaruvining ajralmas qismiga aylanmoqda.

Tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, qat'iy va markazlashgan boshqaruv qisqa muddatli natija berishi mumkin, biroq uzoq muddatda ta'lim sifatini barqaror rivojlantirish uchun moslashuvchan va insonparvar boshqaruv modeli muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan shunday yondashuv o'qituvchilarning ijodiy faolligini oshiradi va o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Natijalar (Results). Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktab boshqaruvining tarixiy evolyutsiyasi jamiyat taraqqiyoti, ta'limga bo'lgan ehtiyojlar hamda pedagogik qarashlarning o'zgarishi bilan bevosita bog'liq holda bir necha bosqichda kechgan. Har bir bosqich o'z davrining ijtimoiy, siyosiy va madaniy sharoitlariga mos ravishda shakllangan bo'lib, maktab boshqaruvining mazmuni va usullarida muayyan o'ziga xosliklarga ega bo'lgan. Birinchi bosqich — an'anaviy (klassik) boshqaruv bosqichi hisoblanadi. Ushbu davrda maktab boshqaruvi qat'iy markazlashgan bo'lib, barcha asosiy qarorlar rahbar tomonidan qabul qilingan. Rahbarning vakolatlari keng bo'lgan, o'qituvchilar va o'quvchilar esa asosan ijrochi sifatida faoliyat yuritgan. Boshqaruv jarayonida intizom, bo'ysunish va buyruqlarga amal qilish ustuvor ahamiyat kasb etgan. Ta'lim jarayonida natijadan ko'ra tartib va qoidalarga rioya etish muhim deb hisoblangan.

Ikkinchi bosqich — ma'muriy-boshqaruv bosqichi bo'lib, bu davrda

boshqaruv jarayoni yanada tizimlashtirildi. Rejalashtirish, nazorat, hisobot yuritish va hujjatlashtirish ishlari rivojlandi. Maktab faoliyati ma'lum me'yorlar va ko'rsatkichlar asosida baholana boshlandi. Biroq ushbu bosqichda inson omiliga, ya'ni o'qituvchi va o'quvchilarning ehtiyojlari, qiziqishlari va ijodiy imkoniyatlariga yetarlicha e'tibor qaratilmadi. Boshqaruv ko'proq rasmiy va buyruqbozlik xarakterida bo'lib qoldi.

Uchinchi bosqich — gumanistik va demokratik boshqaruv bosqichi hisoblanadi. Bu davrda ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv shakllandi. O'qituvchi va o'quvchilarning faolligi oshdi, jamoaviy boshqaruv va hamkorlik tamoyillari rivojlana boshladi. Maktab rahbari jamoa bilan maslahatlashgan holda qaror qabul qilishga intildi. Ta'lim muhitida ijobiy psixologik muhit yaratish, o'zaro hurmat va ishonch muhim omil sifatida qarala boshlandi.

To'rtinchi bosqich — zamonaviy boshqaruv bosqichi bo'lib, u strategik rejalashtirish, sifat menejmenti, raqamli texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar bilan tavsiflanadi. Bugungi kunda maktab boshqaruvi ta'lim sifatini oshirish, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash va tez o'zgarayotgan jamiyat talablariga moslashishga qaratilgan. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish va uzluksiz rivojlanish zamonaviy maktab boshqaruvining asosiy natijalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maktab boshqaruvi jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq holda tarixiy evolyutsiya jarayonini bosib o'tgan. Dastlab qat'iy markazlashgan va buyruqbozlikka asoslangan boshqaruv modeli hukmron bo'lgan bo'lsa, vaqt o'tishi bilan u ma'muriy, gumanistik va demokratik yondashuvlar bilan boyib bordi hamda bugungi kunda zamonaviy menejment tamoyillariga asoslangan murakkab tizimga aylandi. Har bir bosqich o'z davrining ehtiyojlarini qondirishga xizmat qilgan bo'lsa-da, ularning tajribasi zamonaviy maktab boshqaruvini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy sharoitda maktab boshqaruvi faqatgina ta'lim muassasasining faoliyatini nazorat qilish bilan cheklanmay, balki ta'lim sifatini oshirish, pedagogik jarayonni samarali tashkil etish va ta'lim oluvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga yo'naltirilgan. Maktab rahbari bugungi kunda lider, menejer va pedagogik jarayon tashkilotchisi sifatida faoliyat yuritib, jamoa bilan hamkorlikda qarorlar qabul qilishi talab etiladi. Ochiqlik, shaffoflik va innovatsion yondashuvlar ta'lim muassasasining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, insonparvar va moslashuvchan boshqaruv modeli o'qituvchilarning kasbiy faolligini oshiradi, ularning ijodiy salohiyatini namoyon etishga imkon yaratadi hamda o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi ishtirokini kuchaytiradi. Xulosa qilib aytganda, maktab boshqaruvining tarixiy tajribasini chuqur tahlil qilish va zamonaviy yondashuvlar

bilan uyg'unlashtirish ta'lim sifatini oshirish va raqobatbardosh ta'lim tizimini shakllantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Gafforov Ya. X. (2020). Methods for developing a system of teaching history and increasing the effectiveness of history teaching. Индия. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research. 2020, 108.
2. Гаффоров. Я.Х. Мактаб ислоҳати ва ўқитиш методларини такомиллаштириш. Science and education. Sgientific Journal. 2020, 482.
3. Toshtemirova S. A. (2020). Ta'lim sifati va uni demokratlashtirish ilmiy muammo sifatida // Uzluksiz ta'lim. № 1 (86). - S.5
4. Gafforov Ya.X. Toshtemirova. S. (2020). Ways to increase the effectiveness of education in an integrated environment. International Journal of Current Research and Review. India.
5. Gafforov Ya. X. (2019). THE STATE OF HUSTORICAL EDUCATION IN UZBEKISTAN DURING WORLD WAR II. USA(Philadelphia) .2019. 173-175.
6. Gafforov Ya. X. (2019). Technical approach in the education system. International journal on Integrated Education. England. 2019. 40-41.
7. Ҳайдаров С. Ўзбекистон тарихи фани дарслари самарадорлигини оширишда тасвирий санъат воситаларининг роли. "Science and Education" Scientific Journal September 2020/Volume 1 Issue 6. Page 174-179.
8. Ҳайдаров С. Педагог-ўқитувчиларда ахборот-коммуникация кўникмасини шакллантириш асослари. "Science and Education" Scientific Journal Oktober 2020 / Volume 1 Issue 7. Page 610-617.